

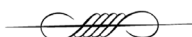
BÖGRE ZSUZSANNA, PhD HABIL

bogre.zsuzsa@gmail.com

egyetemi docens (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Szociológia Intézet)

Megtérés és identitásváltozás

Conversion and Changing Identity

ABSTRACT

In my study, I examined the effects of conversion on personal identity from several aspects.

First, I found that the life histories of the monks of the Hare Krishna Movement have become structured according to their „*new mentality*”. The past events of their lives only gained significance in the aspect from which they had a role in their arriving at the Krishna consciousness. A consequence of this was the „*homogenization*” of the life histories. The multitude of similar turns was due to the uniformity of the retrospective interpretation framework.

Second, my own research supported the conclusions of relevant literature, which state that personality traits do not change as a consequence of conversion, but elements of the identity do. I started on the basis of the McAdams personality model, and my results sustain that conversion „*merely*” alters the second and the third level, meaning the personal identity. The first level, the interviewees’ personality traits have not changed, even according to themselves.

Third, on the basis of a story, I analysed the consequences of the abandonment of the Movement. For the narrator, who remained in the Movement, the leaving brought about an identity crisis. Abandoning a closed community, which owes its legitimacy to its belief in its teaching, may shake the remainers. This person was unable to heal the wound caused by the apostasy alone, he needed the help of the community. The success of the healing process depended on the ability of the members of the community to handle such a crisis.

KEYWORDS

Hare Krishna movement, conversion, life history, levels of personality, personal identity, changing identity

DOI 10.14232/belv.2017.3.9 <https://doi.org/10.14232/belv.2017.3.9>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Bögre Zsuzsanna (2017): Megtérés és identitásváltozás. *Belvedere Meridionale* 29. évf. 3. sz. 111–122. pp.

ISSN 1419-0222 (print) ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

BEVEZETÉS

A Hare Krishna mozgalom a nyugati világban először Amerikában jelent meg a hatvanas évek végén, onnan Európába, majd Közép-Kelet Európába is áterjedt. Magyarországon is jelen van a kilencvenes évek elejétől az ISKCON¹, amely a Krishna tudat fundamentalista teológiáját hirdeti. A mozgalmat eleinte „*agymosással*” vádolta a közvélemény, ma már azonban ismereteink bővülésének és az ISKCON belső reformjának köszönhetően inkább identitásváltásról beszélünk a mozgalom követői esetében. A Krishna mozgalom kutatói szerint a nyugati világhoz való alkalmazkodás érdekében fontos kompromisszumok történtek, mint például a családi élet „*engedélyezése*”, vagy a nők – mozgalmon belüli – helyzetének javulása. (BRYANT – EKSTRAND 2004; BARKER 2008; ROCHFORD 2007, 2009)

A megtérés klasszikus témának számít a vallásszociológiában, de érdeklődik a kérdés iránt az identitás kutatás is. Míg a vallásszociológia a megtérés társadalmi és személyes okait, a motívációkat és a következményeket kutatja főleg, addig az identitásvizsgálatok egyik fő kérdése, hogy mi és hogyan változik meg a személyiségben egy megtérés után.

A tanulmány célja hozzájárulni annak megértéséhez, hogy a Hare Krishna mozgalom tagjainak önképe hogyan változott meg. Kívülről azt látjuk, hogy a mozgalom tagjai megtérésük során számtalan átalakuláson mentek keresztül azzal a céllal, hogy elérjék a számukra legfontosabbat, az örök változatlanságot, a Krishna tudatot.

A tanulmányban három oldalról közelítettem meg a témát. Egyrészt megvizsgáltam, hogy a megtérés milyen következményekkel járhat az élettörténetek struktúráira. Másodszor, elemeztem néhány megtérés utáni élethelyzetet, amelyben megfigyelhető volt a „*változások*” értelmezése. Harmadszor, kerestem olyan eseményeket az élettörténetekben, amelyek a megtérés utáni élet nehézségeiről szóltak. Ez utóbbival azt szerettem volna megvizsgálni, hogy hogyan tudják kezelni identitás kríziseiket a megkérdoztetek.

Az empirikus anyag elemzéséhez a *megtérés*, az *élettörténet*, a *személyiség rétegei* és az *identitás* fogalmakat használtam fel. Mindenek előtt lássuk ezen fogalmak értelmezését.

I. MEGTÉRÉS ÉRTELMEZÉSEK KUTATÁSOK TÜKRÉBEN

A Krishna mozgalom gondolkodásmódja gyökeresen eltér a nyugati felfogástól. Röviden azt lehet mondani, hogy 1. A nyugati vallás idő és tér felfogása lineáris, szemben az Indiában elfogadott ciklikus szemlélettel. 2. Míg hagyományosan nyugaton az egyén egy földi élettel rendelkezik, s azután a végső életét vagy a mennyben vagy a pokolban tölti, addig az indiai szemlélet egy egyénhez több földi életet rendel, amit reinkarnációnak neveznek. További részletezés nélkül is látható a radikális különbség a kétféle világertelmezés között.

A vallásos megtérés önmagában is jelentős gondolkodásmódbeli változással jár, ami különösen igaz akkor, ha az egy nyugati emberrel egy keleti vallásba történik, mint amilyen a Hare Krishna mozgalom.

Rambo vallápszociológus szerint a megtérés az egy olyan komplex fogalom, amelyben az emberek, események, ideológiák, intézmények, elvárások, tapasztalatok megváltoznak. (RAMBO 1993. 158.) A megtérés értelmezéséhez a szerző egy leíró modellt dolgozott ki, amely több megtérés típusát különböztetett meg egymástól. Így nála a megtérés jelentheti (1.) a tradíció megváltozását,

¹ ISKCON: International Society for Krishna Consciousness.

(valaki iszlámból áttér a kereszténységbe), (2.) intézményes változást (baptistából áttérhet a katolikus hitbe) (3.) intenzitásváltozás (lehet valaki egy valláson belül elkötelezettebb), vagy egy (4.) új vallási mozgalomhoz való tartozást, csatlakozást. (Paloutzian foglalta össze: PALOUTZIAN ET AL. 1999. 1052.) Rambo a korábbi megtérés-kutatásokhoz képest új vonásként foglalkozott a „*kitérés*” fázisával is, amikor az egyén elhagyja egy idő után a vallásos közegét. (RAMBO 1993. 158.; GOOREN 2007. 344–345.)

A Rambó-féle negyedik típusú megtérés modelljét, az új vallási mozgalmakba való megtérést, többen többféleképpen írták le. Ilyen például a krízismodell, (ZINNBAUER – PARGAMENT 1998; PALOUTZIAN 2005), vagy az aktív–passzív modell, (RICHARDSON 1985), illetve még a népszerű vallási piacmodell is. (STARK – FINKE 2000)

A Hare Krishna mozgalmat, másképpen az ISKCON-t a szociológiában hagyományosan az új vallási mozgalmak közé soroljuk, a továbbiakban az ide történő megtérésekről esik szó.

Kraus és Eckert német vallápszichológusok személyiség tesztekkel végeztek kutatásokat. (KRAUS 1999) Többek között a Hare Krishna mozgalom tagjai között is. Kutatásuk alátámasztotta azt a nézetet, miszerint a mozgalom tagjai hierarchikus struktúrában élnek egy karizmatikus vezetővel, s erős szabályoknak és életmódbeli elvárásoknak tesznek eleget. Továbbá úgy vélték, hogy a Hare Krishna mozgalom tagjai gyakran önértékelési problémával küzdő személyek, akiknél jól működik a vallásos vezető idealizálása és bizonyos értékek túlhangsúlyozása. Az idealizált vallási vezetővel való kapcsolat növeli a tagok önértékelését, ami védelemet nyújt az egyén számára a csalódásokkal szemben. Esetükben bizonyos értékek túlhangsúlyozása elnyomja az agresszív indulatokat, mint amilyen például mások morális elítélése. További kutatási eredményük szerint a tagoknak a Krisna mozgalom segít stabilizálni énképüket. Úgy találták, hogy minél hosszabb ideje tagja valaki a mozgalomnak, annál stabilabb énképpel rendelkezik. (KRAUS 1999. 276.)

A megtérés személyiségre történő hatását, s témánkhoz ez a kutatási kérdés áll legközelebb, három szerző vizsgálta, akik visszamenőleg elemeztek több, mint száz publikációt ezzel kapcsolatban. (PALOUTZIAN – RICHARDSON – RAMBO 1999) Elemzésükhöz az új vallási mozgalmakról és a keresztény vallásokról szóló kutatásokat egyaránt felhasználták. Úgy találták, hogy a személyes tulajdonságok nem változnak meg a vallási megtérés következtében. (PALOUTZIAN ET AL. 1999)

Paloutzian folytatta a megtérés és a személyiség közötti kapcsolat kutatását, s korábbi kijelentésén finomított, miszerint ha a személyiség jellemvonása nem is változik, valami fontos területen azonban mégis érint a vallásos megtérés. Ez pedig nem más, mint a megtért ember identitása. Ez utóbbi magába foglalja a személyes célokat, értékeket, attitűdöket, hitek rendszerét. (PALOUTZIAN – PARK 2005; PALOUTZIAN 2005; PARK 2005)

Magyar szerzők közül Kamarás István Hare Krishna kutatásait, mint legfontosabbat kell kiemelni. A szerző átfogó kutatást végzett a mozgalom tagjai körében, s ő is használta többek között az élettörténeti módszert. A megtéréssel kapcsolatban a következő kijelentéseket tette: „*A megtérés előtti életüket mintegy lerázzák magukról. A múltat végképp eltörölni jegyében beszéltek az interjúalanyok a megtérés előtti életükről.*” (KAMARÁS 1998. 128.) Később még hozzáteszi: „*Többek esetében, úgy tűnik, hogy a megtérés nem paradigma-váltás, hanem ugyanannak a paradigmának a módosítva folytatása.*” (KAMARÁS 1998. 169–170.) Kamarás István idézett gondolatai is jól érzékeltetik a megtéréssel kapcsolatos változás és változatlanság dilemmáját.

Az idézett szakirodalmi források szerint a megtérés hatására nem a személyiség egésze, hanem annak egyik szintje, az egyéni identitás mutat alapvető változásokat.

A további elemzéshez szükséges McAdams amerikai pszichológus személyiség modelljét bemutatni.

II. A SZEMÉLYISÉGRÉTEGEK ÉS IDENTITÁS FELFOGÁSOK

McAdams szintetizálta a pszichoanalízis, a behaviorizmus és a humanista megközelítés személyiség elméleteit, s ezek alapján a kövezőket állítja. Szerinte a személyiség három rétegre bontható. Az első szintre a „személyiséget” meghatározó temperamentumot teszi, a személyre jellemző tulajdonságokra gondolva. Ez alapján mondható valakire pl. az, hogy introvertált vagy extravertált személyiség, kiegyensúlyozott, csendes, vidám természetű, vagy annak éppen az ellenkezője, stb. A szerző szerint egy ember jelleme (az első személyiségszint) stabilnak mondható, még egy vallásos megtérés után is. (PALOUTZIAN ET AL. 1999. 1067.; MCADAMS 1996) A második szinten a személyiség funkciói vannak, amivel az ember jellemvonásai segítségével alkalmazkodni képes környezetéhez. Olyan magatartásmódokra gondolhatunk itt, mint a kompromisszumra való készség, vagy képtelenség, a konfliktus kerülése, vagy éppen annak provokálása. S végül a harmadik szintre az egyén identitása tehető: önképe, élettörténete, gondolkodásmódja, életmódja, stb. Ezen a szinten dől el, hogy az egyén milyen értékek alapján él, mihez alkalmazkodik vagy éppen milyen spirituális céljai vannak. A témában született kutatások szerint a harmadik szint a legképlékenyebb, ez a réteg változékony. (PALOUTZIAN ET AL. 1999. 1069.)

Ebből a modelltől látható, hogy a személyiség rétegei nem reagálnak egyformán a külvilág változásaira, míg az első szint viszonylag stabilnak mondható McAdams szerint, a harmadik szint viszont, amely a legérzékenyebb a társadalmi környezetre, a legképlékenyebbnek.

A továbbiakban megvizsgálom, hogy az élettörténetekben megjelennek-e, s ha igen, hogyan a megtérés következményei a megkérdezettek esetében. A folytatáshoz szükséges néhány szót szólni az élettörténetek sajátosságairól.

III. MÓDSZERTANI MEGFONTOLÁSOK

A megtéréstörténetek vizsgálhatók lettek volna különböző kvalitatív módszerekkel, mint például strukturált vagy félig strukturált mélyinterjúval, vagy élettörténeti interjúval. Az utóbbi mellett az szót, hogy az élettörténetekben a megkérdezettek önképükről, más szóval identitásról beszélnek.

Tudjuk azonban, hogy az élettörténeti interjúk retrospektívek, ami azt jelenti, hogy mindannyian a jelen perspektívájából mesélünk múltunkról. Ez a kijelentés azt jelenti, hogy a beszélő a „jelenlegi” életével kapcsolatos elégedettsége vagy elégedetlensége óhatatlanul megjelenik a múltjával kapcsolatos elbeszéléseiben. (MCADAMS 2011)

Az élettörténetek másik sajátossága, hogy az interjúalanyok figyelembe veszik, hogy kinek és milyen céllal mesélnek. (PÁSZKA 2009. 231–242.) Ez a jellegzetesség is befolyásolta a Krishna tudatú hívekkel készült interjúkat, mivel az életükről való mesélést missziós feladatnak fogták fel. Emiatt az elbeszélések természetes módon összekapcsolódtak a hitkérdések és teológiai kérdések ismertetésével. Továbbá nem meglepő módon, a megkérdezettek szívesebben beszéltek olyan dolgokról, amelyek pozitív változást hoztak az életükben, s – egy kivételével – kerültek a negatívabb események említését. Az élettörténeti elbeszélések öngazolások is egyben, ezért nem lehet csodálkozni, ha egy viszonylag zártabb közösség tagja kerülnek a közösségük nehézségeivel kapcsolatos témákat. Ez nem feltétlenül „hírzárlat” a külvilág felé, inkább az említett önmegerősítő funkció miatt van.

IV. A KUTATÁSBAN RÉSZTVEVŐK BEMUTATÁSA

A tanulmány tizenöt Krisna-hívő élettörténeti interjú alapján született, amelyek 2006 nyarán készültek egy magyarországi városban, átlagosan másfél-, kétórás terjedelemmel.² Mindegyikben megkérdeztük a vallásos megtérések előzményeit, annak lefolyását, s az azt követő változásokat.

Az interjúalanyok kiválasztásakor legfontosabb kritériumnak tűnt az életkor kérdése. Próbáltuk megkeresni a kutatás szempontjának legmegfelelőbb korosztályt. Az élettörténeti módszer alkalmazása azt is megkívánta, hogy az idősebb híveket szólítsuk meg, akiknek nagyobb rálátásuk és tapasztalatuk volt mindarra, amit átéltek. Az interjúalanyokkal való találkozás után hamar kiderült, hogy Krishna iránti elköteleződés mérőfoka, hogy az illető megtérése után beköltözött-e vagy sem a közösség templomába. A mozgalomban őket nevezik szerzeteseknek, illetve avatott vagy avatás előtt álló bhaktáknak. A megkérdezettek közül 13 fő szerzetes volt és 2 fő élt „*kinn*”, ők nem voltak szerzetesek.

Életkori megoszlásuk szerint kilenc fő tartozott a 35–40 éves korcsoporthoz, öt fő az 50–55 éves korcsoporthoz, s egy fő volt 25 éves. A megkérdezettek között kilenc férfi és hat nő szerepelt. Magyarországon a vizsgálat idején – az idősebb korosztály közé számított a Krishna tudatú hívek körében az, aki 35 éves korú volt.

V. AZ ÉLETTÖRTÉNETEK STRUKTÚRÁJA

A megkérdezettek közül (két fő kivételével) tehát mindenki szerzetesi minőségben, a mozgalom egyik templomában élt. A 24 órás szerzetesi élet teljes elköteleződést jelent a mozgalom eszméi, szándékai felé. Ezt nem felejthetjük el, amikor az alábbiakban az élettörténeteket tárgyaljuk.

A megkérdezett bhakták (szerzetesek) mindegyike elégedettségét fejezte ki „*új*” életével kapcsolatban. Megtérésükről, a templomba történő beköltözésükről azt állították, hogy egy hosszabb folyamat végeredménye volt. Ezt megelőzően több évig tartó keresésről, főként az ezoteriával való ismerkedésről számoltak be.

Az elbeszélésekben a mozgalommal szembeni kritika nem jelent meg. Ez érthető, mivel a megkérdezettek azt akarták üzenni élettörténeteikkel, hogy jó helyen vannak, jó döntést hoztak akkor, amikor a Krishna tudatot választották. (Egyetlen egy történet hangzott el, amely a mozgalom elhagyásával, a kilépéssel volt kapcsolatos, amelyről a későbbiekben lesz szó.)

Az élettörténetekben elmesélt sorsok – egyéni változataik ellenére – több momentumban hasonlítottak egymáshoz. A történetek többszöri újraolvasásakor a következő forgatókönyv bontakozott ki.

A megkérdezett Krishna szerzetesek megtérésük előtti életükről úgy beszéltek, mintha azokban traumák, vagy nagyobb krízisek nem jelentettek volna különösebb megrázkódtatást. Problémákról (válás, haláleset, betegségek) úgy beszéltek, mint amelyek okát idő közben már megértették volna. A Krishna tudat tanítása szerint mindenkinek a karmája szerint alakul a földi élete. Ha a múltban valaki valamilyen bűnt követ el, akkor annak szenvedés lesz a következménye a következő életében. Ezek alapján mondható, hogy az a jelenség, hogy a megkérdezettek nem keseregnek egy gyermekkori problémájukon, sérelmükön, azok részleteiről szinte megfeledkeznek,

² Ezúton is köszönöm néhai Tomka Miklósnak, tanáromnak és kollégámnak, (1941–2010) hogy ezzel a kutatással megbízott, s ösztönzött arra, hogy a megtérés kérdéskörével foglalkozzak.

akkor ez a megtérésük következményének – pontosabban a megtérés kapcsán bekövetkező személyiség változásnak – tudható be.

Az élettörténetek alapvetően nyugodt, kiegyensúlyozott családi életről meséltek, s olyan gyermekkorról számoltak be, amelyben szüleikkel, környezetükkel jó kapcsolatot ápoltak. S ha ez valakinél mégsem volt így, azt éppen, hogy csak megemlítette, de külön kihangsúlyozta az interjúalany, hogy ma már érti, hogy mi miért történt vele, korábban. Látszólag az iskolai, vagy a szakmai életükben sem történt – elbeszélésük szerint – nagyobb töréspont, mert ha mégis, azt úgy adták elő, mint amit azóta már feldolgoztak.

A 24 órás szerzetesi életforma átalakította életükben, hogy mi a fontos és mi nem. Jó példa erre az egyik Krishna tudatú szerzetesnő története, akit 15 évesen kitagadott az édesanyja, s ezért a nagymamája törődött vele a továbbiakban. A kitagadásról, az édesanyjáról és a nagymamáról az interjúalany éppolyan semleges érzelmi stílusban beszélt, mint élete minden más epizódjáról. Mint később elmondta, megtérése után megkereste édesanyját, s közölte vele, hogy megbocsátott neki. A témáról úgy beszélt, mintha mindez nem vele történt volna, mintha kívülről látná korábbi életét.

Az élettörténetek egy másik jellegzetes vonása volt a megtérés előtti „kereső”, vagy felfedező magatartás hangsúlyozása. A „keresést” alapvetően a nyugati kultúrával szembeni elégedetlenségre vezették vissza. Elmondásuk szerint nem kaptak választ az élet, a halál, vagy a betegség értelmével kapcsolatos kérdéseikre. Állításuk szerint már igen fiatal korban elkezdte őket érdekelni az ezotéria, a jóslás, az asztaltáncoltatás mellett a jóga és a mögötte lévő gondolkodásmód. Többek útja a reikin³ keresztül vezetett Krishnához. Az mondható az élettörténeteik alapján, hogy a „keresés” lépéseit nem tartották hiábavalónak, inkább szükségszerűnek. Hosszas „keresésük” egyik állomásán eljutottak valamilyen krishnás rendezvényre, ahol „úgy érezték, hogy hiteles válaszokat kaptak mindenre.”

Ezekből a „forgatókönyvszerű” elbeszélésekből a Krishna teológia határára következtethetünk. A megkérdezettek úgy látták, hogy törvényszerűen jutottak el oda, ahol voltak, (szerzetesi életmód), az „igazsághoz.”

Megtérésüket senki sem tette a Krishna mozgalommal való találkozásuk időpontjára. Mindannyian arról számoltak be, hogy sok időnek (értsd. több évnek) kellett eltelnie ahhoz, hogy a mozgalomhoz teljes idős szerzetesként csatlakozzanak. A csatlakozásukat – szerintük – nem előzte meg egy nagyobb döntés, mert „valahogyan minden elrendezőődött.” Volt akinek megszűnt a munkahelye, vagy akit éppen elhagyott a menyasszonya, vagy akinek már nem éltek a szülei, stb. Nem kötötte őket „semmi” a külvilághoz, egyszerűen „elrendezőődött” a beköltözésük. Ebben a témában is a Krishna tanítás perspektívája volt érzékelhető. Az elbeszélők úgy szerkesztették meg történeteiket, hogy azokból az derüljön ki, hogy ők már megtérésük előtt tudat alatt Krishnát keresték. Úgy válogatták össze a történeteket, olyan sorrendbe rakták az eseményeket, olyan szereplőket említettek meg az életükből, amelyek elvezették őket a Krishna mozgalomba. Ez az elbeszélői struktúra az életesemények speciális szelekciójának az eredménye, az „új” gondolkodásmódjuk szerint épültek fel.

Az élettörténetek szerkezetéből úgy látszik, hogy a megtérésüket nem töréspontnak tekintik, hanem olyan útnak, amely mindig létezett számukra, csak fel kellett fedezniük. Ezek szerint ők megtalálták, amit kerestek. A „keresésük” eredményét úgy fogták fel, hogy az elvezette őket az igazi identitás megtalálásához.

A továbbiakban részletesebben elemzünk néhány elbeszélést a megtéréssel kapcsolatos változásokról.

³ Reiki szó jelentése: univerziális életenergia.

VI. VÁLTOZÁSTAPASZTALATOK

A kutatásban résztvevőket minden esetben megkérdeztük arról, hogy hogyan érzékelték az életükben bekövetkezett változásokat megtérésük után. Az interjúalanyok hangsúlyozták, hogy a Krishna tudat követésének négy alapszabályát (1. hús, hal és tojásfogyasztás, 2. kábító és mámorító szerek használatának, 3. szerencsejáték és a 4. házasságon kívüli nemi élet tilalma) nem volt túlzottan nehéz betartaniuk. Legtöbben már a templomházba történő beköltözésük előtt, otthon is követték a négy szabályt. Az előírászerű imaéletet a szentírásolvasással együtt is naponta gyakorolták szerzetesi fogadalmuk letétele előtt. Az életmódban bekövetkezett változásokat, bármennyire is jelentősnek tűnnek egy kívülálló számára, a szerzetesek nem nehézségnek, hanem eszköznek tekintették.

Az egyik 32 éves szerzetes szerint „*a szerzetesi életstílus olyan mértékben különbözik a polgári élettől, hogy csak megtanulni ezt és szocializálódni erre a fajta életre, az teljes koncentrációt kíván. Az első néhány évem ezzel telt el gyakorlatilag.*” Egy fiatalabb, 25 éves szerzetes pedig (aki több éve volt szerzetes a megkérdezés idején) a következőket emelte ki a változásokról: „*kicsit szabályozottabb lettem*”, vagy „*amíg nem ismertem a Krishna tudatot, addig úgy éreztem, mintha lebegnék a levegőben.*” A változásnak megint egy másik aspektusa, amikor valaki arról beszélt, hogy a földi vágyaktól való megszabadulás megtapasztalása volt fontos számára: „*Apró jel van rá, tapasztalom én is, különben nem lennék itt, hogy csendesedik ez a vágy, le tud tisztulni.*” Vagy ugyanő, hogy „*vannak rossz dolgok az elménkben, de sokkal kevesebb, mint korábban*”, s így folytatta: „*Minden egyes nap, minden egyes kicsi dolog az életünkben egy nagy változás ilyen szempontból. Csak nem mindig így éljük meg. Mindennap próbálunk jobbak lenni.*”

Az idézetek szerint a szerzetesek a változásokat szükségesnek tekintik, s az új gondolkodásmódjukkal együtt járóan.

Lássunk most néhány hosszabb idézetet a változások további részleteiről:

Szerzetes I. (36 éves szerzetesnő): „*A természet nem változik meg. Én mindig egy nagyon akaratos nőszemély voltam és az is maradok. De meg kell tanulni jó irányba használni, vagy nem mindenki felé használni. Megtalálni a helyemet, hol is vagyok én... Megtanultam beengedni az embereket a szívembe. Megtaláltam a kiegyensúlyozottságot, hogy hogyan lehet áldozatot vállalni másokért, s közben megmaradjon az önbecsülésed. Nagyon nehéz, hogy feláldozd magad.*”

Az idézet szerint az emberi természet nem változott meg, csak annak felhasználása alakult át a megtérés után. Ezek a gondolatok összecsengnek McAdam személyiség modelljével. A szerző azt állítja, ahogyan fentebb már erről volt szó, hogy az emberi tulajdonságok stabilak, azok nem változnak meg, csak azok működésmódja. Ebből levonható az a következtetés, hogy a példánk szerint sem változott meg a beszélő személyisége első szinten. A beszélő szerint megtanulta másképp felhasználni „*természetét*”, vagyis az elkezdett másképp működni.

Szerzetes II.: „*A személyiségem változott, nyitottabb leszek mások iránt. Nekünk ez kell is, mert mi nemcsak tanuljuk a szentírásokat, hanem próbáljuk átadni másoknak is. Ez fejleszti a személyiséget, figyelmesebb lesz másokkal szemben... Én nem voltam olyan, hogy egy helyben üljek. Amikor azonban elveszítettem a munkámat, akkor egy darabig ültem és meg voltam rökönnyödvé, hogy miért éppen velem történt ez meg. Vannak időszakok, amikor az ember élete nehezebb. Nem mindenkinek, de valakinek olyan a karmája. Tehát, hogy az előző életében lévő cselekedeteit vagy ebben az életben, amit csinált, bűnös tetteket, annak lesz egy visszahatása. Kap nehézséget az életében: betegséget, nem jó testet. Én akkor még tudatlan voltam. Mindent elveszítettem, ami idáig volt. Munkahelyem, a megélhetésem, amiben hisz az ember, hogy ez az életem értelme, hogy fenntartsam magam. Mert az hisszük. Én 35 éves fejjel kezdtem el a krishna tudatot. Ebben a korban sokan nem is mernek ilyesmivel foglalkozni, mert azt gondolják, hogy nem tudnak változni. Életmódváltás van:*

más ruhát kell felvenni, másképpen kell hordani a frizuránkat... Szokták mondani, hogy nekünk hasonló arcunk van. – legyen idősebb-fiatalabb. De ez a belső sugárzás.”

Ebben az esetben összetettebb módon mutatta be a beszélő a változási folyamatokat. Maga a változás háromféle tartalommal jelent meg. Először személyiségváltozásként, majd egy konkrét életesemény átértelmezéseként, ami gondolkodásmódbeli változásra utal, majd pedig életmódbeli változásként.

A beszélő *személyiségváltozásnak* nevezte azt, hogy *nyitottabb lett mások felé*. Alaposabban szemügyre véve a szöveget azonban azt láthatjuk, hogy itt nem egy új *jellemvonás megjelenéséről van szó*, hanem már egy meglévőnek a felerősödéséről szolt. A szövegben a beszélő saját maga módosította kijelentését, amikor a *személyiségváltozás* fogalmát felcserélte a *fejlesztési személyiséget* fordulatra. „*Nyitottabb leszek...*” A változás kifejezés alatt tehát fejlődést értett. Az emberek iránti nyitottsága felerősödött, mert alkalmazkodnia kellett a mozgalmon belüli elvárásaihoz, mint amikor prédikátori, vagy tanító feladatokat kellett ellátnia. S az alkalmazkodás képességét a személyiség szint 2. rétegére helyezte McAdams.

A beszélő egy másik változsról is beszámolt, mégpedig egy biográfiai esemény kapcsán. Ez a szövegrész attól érdekes, hogy maga az interjúalany teszi nyilvánvalóvá, hogy ő hogyan értelmezte át múltjának egy eseményét. Magának az átértelmezési folyamatnak lehetünk tanúi, hiszen a megkérdezett elmondta a korábbi és az új értelmezését is munkanélküliségével kapcsolatban. Megtudtuk, hogy korábban nem tudott mit kezdeni munkanélküliségével, összeomlott világa. „*Miért éppen velem történt mindez.*” „*Megrökönyödtem...*” „*Mindent elveszítettem, ami idáig volt...*” „*megélhetésem...*” S magyarázatot a Krishna tanításból merített, az új világ-értelmezése érthetővé tette számára, hogy miért éppen vele történt mindez. Kimondta, hogy a karmája miatt lett munkanélküli, s azt is látta, hogy erre a nehézségre szüksége volt az előző életében elkövetett bűnei miatt. Ez az értelmezésben bekövetkezett változás gyökeres fordulatot mutat. Az élet értelmével kapcsolatos változás a harmadik személyiség szintet érinti, vagyis az identitást. Ugyanerre a folyamatra utal, – identitásváltozásra – a rendszeres imaélet következménye, a „*belső sugárzás*” megjelenése az arcon.

Erre vezethető vissza az életmódban bekövetkezett olyan átalakulás is, mint amilyen a ruha vagy a hajviselet megváltoztatása. Ezek a folyamatok is a személyiség harmadik szintjének változására utalnak.

Szerzetes III: „*Nehéz volt anyámat rászoktatni arra, hogy vegetáriánus lettem. Nem úgy főzött, hogy én hajlandó voltam megenni. Ezért én kezdtem el főzni. 6 éven keresztül főztem otthon. Azt ette anyám, amit én főztem. Egy idő után hajlandó volt úgy főzni, ahogy én elfogadtam. Ez volt egy váltás. Nem az volt a váltás, hogy vegetáriánus legyek. Nem volt ragaszkodásom a húshoz. Inni –, nem ittam. Soha nem bagóztam. Egyetlen egyszer próbáltam ki a cigit, de majdnem megfulladtam, annyi elég is volt. S nem volt ragaszkodásom a testi kapcsolathoz sem... A nőket két kategóriába tudtam sorolni. Az egyik, akihez érzelmileg ragaszkodtam. Ez viszont meggátolta a testi kapcsolatot, mert úgy gondoltam, hogy az kevesebb annál. Degradálta volna ezt az egész kapcsolatot, mert már nem érdekelt volna a személye. A másik, akivel nem volt érzelmi kapcsolatom. Ők viszont nem érdekelték.”*

A harmadik beszélő a Krishna tudat négy szabályával kapcsolatos viszonyát mesélte el. Állítása szerint nem volt nehéz lemondania a húsról, az italról, a cigarettáról és a szexualitásról sem. A válaszában, különösen ahogyan a szexualitásról beszélt, szintén a jelenlegi gondolkodásmódja érzékelhető. A négy szabály betartása a személyiség második és harmadik szintjét érinti, amelyeken a McAdam féle modellben az emberi magatartás és a gondolkodásmód tehető.

Összességében elmondható, hogy a beszámolók szerint a megterés hatására nem az emberi tulajdonságok, hanem a magatartás és a gondolkodásmód változott meg alapvetően. Ez a két szint az, amelyet a vizsgált esetekben a megterés módosított.

Kilépéstapasztalat, mint identitás krízis

A Krishna szerzetesek megtérésük után napi 24 órában azért dolgoznak, hogy Krishnához kerüljenek közelebb, mert felfogásuk szerint így érhetik el igazi énjüket. Megtérésük számukra az „igazi én” megtalálását jelentette. Ez az identitás számukra stabil, az egyetlen, az IGAZ, ami soha többé nem változhat meg. Ebből a perspektívából nézve a Hare Krishna mozgalom egy olyan identitást kínál fel, amelyet meg kell találni, s utána „művelni” kell, hogy egyre közelebb kerüljenek Istenhez. A szerzetesek mindennapi élete a tökéletesedésről szól, ezért érthető, ha a templomközösségből való kilépés identitáskrizist jelenthet a bennmaradók számára. A kutatás során az utóbb idézett szerzetes beszélt az ezzel kapcsolatos kríziséről is:

Szerzetes III: *„Amióta ismerem a Krishna tudatot, soha nem merült fel bennem, hogy meg akarom szakítani. Viszont volt egy-két szituáció, amikor nem tudtam, hogyan lehet tovább menni. Volt egy központunk, aminek a kialakításán nagyon sokat dolgoztunk. A barátaimmal együtt. Egyszer csak kiderült, hogy az egyik lány elment. Négy nap múlva elment a fiú is. Azok, akikkel a legtöbbet güriztem., akik akkor a legközelebb álltak hozzám. Nem értettem, hogy mi van. Hova mentek? Tudom, hogy hova, mert együtt mentek, azóta is együtt vannak ... ha itt töltött egy pár évet, akkor nem érted, hogy hogyan lehet elmenni. Nem érted, hogy ha valaki itt van, komolyan gyakorolja, és ők komolyan gyakorolták a krishna tudatot. Ez egy olyan sokk volt nekem, amit nem tudtam megemészteni, mind a mai napig. De nem haragszom rájuk. Azon gondolkodtam, hogy mi az, amit rosszul csinálok, miért nem működik ez a dolog? Nem az merült fel bennem, hogy a Krishna tudat rossz vagy hibás, nem követhető. Hanem az merült fel bennem, hogy miért nem tudják az emberek követni? Mi az, ami arra visz embereket, hogy elhagyják? Ez egy olyan sokk volt a számomra, ami miatt kellett valamit csinálnom. Elmentem a Krishna völgybe, mert úgy éreztem, hogy ki kell kapcsolnom, mert megőrülök. Ezt szó szerint értsd! Akkor olyan szituációban voltam, hogyha innen nem megyek ki most, (templomház) akkor föl-kötöm magam! Nem értettem a helyzetet. ... A Krishna völgyben nem hagyták, hogy a saját agyamba boruljak s hülyeséget csináljak...”*

A történet elbeszélője látszólag arról beszél, hogy azt nem érti, hogy barátai miért hagyták el azt, amit megtaláltak már a Krishna tudatban. A szövege azonban ennél többről szól.

„Azon gondolkodtam, hogy mi az, amit rosszul csinálok, miért nem működik ez a dolog? Nem az merült fel bennem, hogy a Krishna tudat rossz vagy hibás, nem követhető. Hanem az merült fel bennem, hogy miért nem tudják az emberek követni?” Az idézetben olyan, mintha csak egy dolog igazatná, lényegében azonban három dolgot ütköztet össze. Az első önmagával kapcsolatos, mert elkezdett kételkedni magában. A második a Krishna tudat volt, amelyet továbbra sem kérdőjelezett meg. S harmadikként általában az emberek viselkedését kérdőjelezte meg, azokat, akik soha nem tudják/nem akarják követni a Krishnát.

Ezekben a mondatokban lényegében a személyes identitás kérdőjeleződött meg, a „mit csinálok rosszul?” önvádban. A beszélő leszögezte, hogy az IGAZ ÉN (Krishna) továbbra is megkérdőjelezhetetlen maradt számára. Itt jön a krízis igazi oka, hogy a legjobb barátai „visszaestek” azok közé, akik nem tudják követni a Krishna tudatot, ami szerinte érthetetlen. A történetből kiderült, hogy a személyes ÉN elbizonytalanodott, mert megtudtuk, hogy „majdnem megőrült...” Miért nem elég az, amit ő tesz? Mit csinált rosszul-kérdezgette magától.

Kérdés, hogy nem túlzás ilyen állapotba kerülni annak, aki naponta hitelesíti önmaga előtt megtérését? Másik kérdés, hogy miért érintette ennyire mélyen a barátai távozása? A válaszokra nem kaptunk választ a beszélőtől, de azt tudjuk, hogy problémája lecsillapodott, hiszen szerzetes marad. Egy lépéssel azonban érdemes továbbmennünk a történet értelmezésében.

Kérdezzük meg, hogy mi volt a történet mesélőjének rejtve maradt, ki nem mondott problémája? Miért került egyáltalán krízishelyzetbe? A választ nem tudhatjuk pontosan, de feltételezhető, hogy egyik problémája az lehetett, hogy nem értette fájdalmának igazi okát. Talán számára is ismeretlen volt az az érzés, hogy barátaihoz ennyire ragaszkodott. Mit nem tesz jól, ha ennyire erősen tud ragaszkodni földi kapcsolatokhoz? Hiszen már évek óta azért imádkozott, hogy megszűnjenek ragaszkodásai a földön. A mindennapos erőfeszítései, imái ellenére fájdalmat és veszteséget érezhetett. Ugyanakkor ez felvetette számára, hogy miért nem működik éppen ebben a krízishelyzetben a Krishna tudata? A közösség tapasztaltabb tagjai tudhatták, hogy a „kilépés” krízishelyzettel járhat a bennmaradók számára. Ilyenkor a Krishna tanítás legitimitását kell visszaállítani. A történet szerint a közösségből érkező traumát a közösség tagjai gyógyították. Ugyanakkor az is elhangzott, hogy a „*mai napig nem tudtam felfogni*”. Vagyis a trauma elmúlt, de annak nyoma megmaradt. Úgy, mint az „igazi” életben, amikor a seb már beforrt, de a sebhely nem tűnt el.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmányban több oldalról megvizsgáltam a megtérés hatását a személyes identitásra.

Azt találtam egyrészt, hogy a Hare Krishna mozgalom szerzeteseinek élettörténete az „új gondolkodásmód” szerint strukturálódott. Életük múltbeli eseményei csak olyan szempontból voltak fontosak, hogy azok milyen szerepet kaptak a Krishna tudathoz való eljutáshoz. Ennek következménye volt az élettörténetek „homogenizálódása”. A hasonló fordulatok sokasága az utólagos értelmezési keret egyformaságának köszönhető.

Másfelől, a saját kutatásommal megerősítettem azokat a szakirodalomban olvasható megállapításokat, mely szerint a személyes tulajdonságok nem változtak meg a megtérés következtében, de az identitás elemei igen. A McAdams-féle személyiségmodellt vettem alapul, s megerősítettem, hogy a megtérés „csak” a második és a harmadik szinten hozott változásokat, vagyis a személyes identitás szintjén. Az első szinten, a személyes tulajdonságok nem változtak meg az alanyok szerint sem.

Harmadrészt, elemeztem egy történet segítségével a mozgalomból való kilépés következményeit. A mesélő szempontjából, aki bennmaradt a mozgalomban, a kilépés identitáskrízissel járt. Egy zárt közösségből való kilépés, amely legitimitását a tanításába vetett hitének köszönheti, megrendítheti a bennmaradókat. A sebet, amelyet a kilépés okozott, az egyén egyedül nem tudta begyógyítani, ahhoz a közössége segítségére volt szüksége. Annyiban gyógyult be a seb, amennyiben a közösség tagjai kezelni tudták az ilyen jellegű krízist.

IRODALOM

BARKER, EILEEN (2008): Ideology and Cultural production. *Contemporary Sociology* Jul. 2008. vol. 37. no. 4. 345–346.

BERGER, PETER L. – DAVIE, GRACE (2008): *Religious America, Secular Europe? A Theme and Variations*. Ashgate.

BERGER, PETER L. – LUCKMANN, THOMAS (1966): *The social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York, Doubleday.

- BÖGRE ZSUZSANNA (2003): Élettörténeti módszer elméletben és a gyakorlatban. *Szociológiai Szemle* 1. sz. 155–168. <http://www.mtapti.hu/mszt/20031/009.pdf>.
- BÖGRE ZSUZSANNA – SZABÓ CSABA (2010): *Törésvonalak. Apácasorsok a kommunizmusban*. Szeged, METEM – Szent István kiadó.
- BRYANT, EDWIN F. – EKSTRAND, MARIA L. (2004): *The Hare Krishna Movement*. New York, Columbia University Press.
- EMMONDS, ROBERT A. (2000): Is Spirituality an Intelligence? Motivation, Cognition, and the Psychology of Ultimate Concern. *The International Journal for the Psychology of the Religion* vol. 10. no. 1. 3–26.
- GALLAGHER, EUGENE V. (1990): *Expectation and Experience. Explaining Religious Conversion*. Atlanta, Scholar Press.
- GOOREN, HENRI (2007): Reassessing Conventional Approaches to Conversion: Toward a New Synthesis. *Journal for the Scientific of Religion* vol. 46. no. 3. 337–353.
- KAMARÁS ISTVÁN (1998): *Krisnások Magyarországon*. Budapest, Iskolakultúra.
- KRAUS, DANIEL (1999): Psychological Studies of New Religious Movement: Findings from German-Speaking Countries. *The International Journal for the Psychology of Religion* vol. 9. no. 4. 263–281.
- LOFLAND, JOHN – STARK, RODNEY (1965): „Becoming a World-Saver: The Theory of Conversion to a Deviant Perspective.” *American Sociological Review* vol. 30. no. 6. 862–874.
- LONG, THEODORE E. – HADDEN, JEFFREY K. (1983): Religious Conversion and the Concept of Socialization: Integrating the Brainwashing and Drift Models. *Journal for the Scientific Study of Religion* vol. 22. no. 1. 1–14.
- MCADAMS, DAN P. (1996): Personality, Modernity, and the Storied Self: A Contemporary Framework for Studying Persons. *Psychological Inquiry* vol. 7. no. 4. 295–321.
- MCADAMS, DAN P. (2011): Narrative Identity. In *Handbook of Identity Theory and Research*. Springer. New York – Dordrecht – Heidelberg – London. 99–116.
- PALOUTZIAN, RAYMOND F. (2005): Religious Conversion and Spiritual Transformation. A Meaning-System Analysis In Paloutzian, Raymond F. – Crystal, L. Park (eds.): *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*. New York – London, The Guilford Press. 331–348.
- PALOUTZIAN, RAYMOND F. – PARK, CRYSTAL L. (2005): Integrative Themes in the Current Science of the Psychology of Religion. In Paloutzian, Raymond F. – Crystal, L. Park (eds.): *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*. New York – London, The Guilford Press. 3–21.
- PALOUTZIAN, RAYMOND F. – RICHARDSON, JAMES T. – RAMBO, LEWIS R. (1999): Religious Conversion and Personality Change. *Journal of Personality* vol. 67. no. 6. 1047–1079.
- PÁSZKA IMRE (2009): *Narratív történetformák*. Szeged, Belvedere Meridionale – Szegedi Egyetemi Kiadó.
- PATAKI FERENC (2001): *Élettörténet és identitás*. Budapest, Osiris.
- RAMBO, LEWIS R. (1993): *Understanding religious conversion*. New Haven, Yale University Press.

- RICHARDSON, JAMES T. (1985): The Active vs. Passive Convert: Paradigm Conflict in Conversion/ Recruitment Research. *Journal for the Scientific Study of Religion* vol. 24. no. 2. 119–236.
- RIESSMANN, CATHERINE KOHLER (1993): Narrative Analylis. Newbury Park – London – New Delhi, Sage. *Qualitative Research Methods series* vol. 30.
- ROCHFORD, BURKE, E. (2007): *Hare Krishna Transformed*. New York – London, New York University.
- ROCHFORD, BURKE, E. (2009): Succession, religious, switching, and schism in the Hare Krishna movement. In Lewis James, R. – Lewis Sarah, M. (eds.): *How Religious Divide Account*. Cambridge University Press. 265–295.
- SENGERS, ERIC (2006): 'Do You Want to Receive a Missionary at Home?: Conversion and the Religious Market. *Exchange* vol. 35. no. 1. 5–17. also available online: www.brill.nl.
- STAPLESM, CLIFFORD L. – MAUSS, ARMAND L. (1987): Conversion or Commintement, A Reassessment of the Snow and Machalek Approach to the Study of Conversion. *Journal for the Scientific Study of Religion* vol. 26. no. 2. 133–147.
- STARK, RODNEY – FINKE, ROGER (2000): *Acts of Faith. Explaining the Human Side of Religious*. Berkeley, University of California Press. 118–125.
- WEISS, ARNOLD S. – COMREY, ANDREW L. (1987): Personality Characteristics of Hare Krishnas. *Journal of Personality Assessment* vol. 51. no. 3. 399–413.
- ZINNBAUER, B. J. – PARGAMENT, K. I. (1998): Spiritual Conversion: A Study of Religious Change among College Student. *Journal for the Scientific Study of Religion* 37. 1988. 161–180.